

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راوینو

اندیشه شهید آوینی

معاونت رسانه بسیج دانشجویی دانشگاه فرهنگیان

رسانه‌ها امروز به بخش جدایی‌ناپذیر زندگی بشر تبدیل شده‌اند. عصری که در آن زندگی می‌کنیم به عنوان عصر ارتباطات شناخته شده و ارتباط و تعامل میان انسان‌ها بر همه ساحات حیات بشر اعم از سیاست اقتصاد فرهنگ امنیت و جامعه تأثیر گذارده است. توسعه فناوری ارتباطات از یکسو و گسترش رسانه‌های نوین از سوی دیگر انسان‌ها را بیش از پیش به یکدیگر نزدیک کرده و همین امر سبک زندگی جوامع را متأثر کرده است. جامعه رسانه‌ای و انسان ارتباط محور با مسائل جدیدی مواجه است که جوامع و انسان‌های گذشته اساساً درکی از آن نداشته‌اند، پدیده‌های رسانه‌ای از شکل کلاسیک آن همچون مطبوعات گرفته تا اشکال به‌روزتر چون رسانه‌های دیداری و شنیداری و فضای مجازی همه و همه انبوهی از چالش‌ها را در مقابل انسان قرن بیستم و بیست‌ویکم پدید آورده است. در این شرایط انسان مسلمان و انقلابی نمی‌تواند نسبت به این فضا بی‌تفاوت باشد. انقلاب اسلامی یک انقلاب فرهنگی و متکی به ابزارهای رسانه‌ای بوده و در مواجهه فرهنگی با جریان‌ات رقیب حریفش بیش از گذشته به اهمیت این محیط، فضا و ابزارهای آن پی می‌برد. اصحاب رسانه انقلاب اسلامی باید رسانه و مقتضیات عصر را به خوبی بشناسند تا تکلیف و مسئولیت خود در این امانه را دقیق‌تر درک کنند باید بدانند چرا این عرصه اهمیت دارد و مختصات دقیقی از محیطی که در آن به مجاهدت می‌پردازند را بشناسند.

یکی از حیاتی‌ترین و بنیادی‌ترین ارکان جامعه در راستای شکل‌گیری شبکه و جریان رسانه‌ای در کشور با محوریت تربیت رسانه‌ای، تبیین، روایت و کنشگری بر اساس آرمان‌ها و اهداف انقلاب اسلامی، نظام تعلیم و تربیت می‌باشد. که نه تنها به این مهم تاکنون توجهی نشده بلکه رسانه مهم‌ترین مسئله مغفول در نظام تعلیم و تربیت جامعه ماست. هدف معاونت رسانه ارتقای فهم و توان رزم رسانه در عرصه تشکیلات مبتنی بر اندیشه انقلاب اسلامی است. اصحاب رسانه انقلاب اسلامی باید رسانه و مقتضیات عصر را به خوبی بشناسند تا تکلیف و مسئولیت خود در این زمانه را دقیق‌تر درک کنند. باید بدانند چرا این عرصه اهمیت دارد و مختصات دقیقی از محیطی که در آن به مجاهدت می‌پردازند را بشناسند تا در جوهر تکنیک تصرف کنند و نظام مسائل انقلاب اسلامی و آموزش و پرورش را به تصویر بکشند. البته این طرحی نیست که بشود برایش نقشه راه ترسیم کرد و گفت طبق همین جلو بروید تا به تمدن اسلامی برسید؛ بلکه این یک شدن در حیث جمعی است این تحول جمعی تجربه جدیدی ایجاد خواهد کرد که نتیجه این، انکشاف تمدن جدید خواهد بود.

از این رو، بر آن شدیم تا رهنمودها، راهبردها و توصیه‌های تعدادی از صاحب‌نظران این حوزه که به‌صورت تخصصی، جامع و البته با نگاهی دینی وارد شده‌اند را جمع‌آوری کرده تا چراغ راهی باشد برای علمداران رسانه‌ای حوزه تعلیم و تربیت. در این ویژه‌نامه به تشریح آرا و شخصیت شهید سیدمرتضی آوینی به‌عنوان الگوی انسان‌رسانه‌ی انقلاب اسلامی می‌پردازیم. معرفی و تحلیل محورهای اندیشه شهید آوینی، ضرورت خواندن و عمیق شدن در آثار شهید آوینی، معرفی آثار شهید و آنچه که آوینی را آوینی کرد، از مواردی هستند که در این ویژه‌نامه به آن‌ها پرداخته شده است.

اندیشه شهید آوینی

سفری در ژرفای تفکر و هنر

شهید سید مرتضی آوینی، نامی که با مفاهیمی چون جهاد، شهادت، هنر، عرفان، انقلاب اسلامی و روایتگری گره خورده است. او در قامت نویسنده‌ای متعهد، فیلمساز و منتقد فرهنگی، گنجینه‌ای از آثار فاخر از خود به یادگار گذاشت که تا به امروز چراغ راه نسل‌های مختلفی از جوانان حقیقت‌جو بوده است.

درک ژرف اندیشه شهید آوینی مستلزم سفری عمیق در لایه‌های مختلف فکری و هنری اوست. سفری که از مطالعات عمیق فلسفی، عرفانی و تاریخی او آغاز می‌شود و در تجربیات عینی‌اش در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل و تاملات هنرمندانه‌اش در عرصه سینما و ادبیات به ثمر می‌نشیند.

آوینی در آثار خود، تصویری جامع از انسان معاصر، به ویژه جوان ایرانی، ارائه می‌دهد. او به دنبال هویت‌بخشی به نسل جوان در عصر مدرنیته و جهانی شدن است و راه‌هایی از پوچی و معنویت‌زدگی را در بازگشت به فطرت الهی و ایستادگی در برابر ظلم و استکبار می‌داند. اندیشه آوینی سرشار از ظرافت‌ها و تناقض‌های ظاهری است. او از جنگ به عنوان تجلی عشق و حماسه سخن می‌گوید و در عین حال، نقدی تند و گزنده بر ظلم و بی‌عدالتی دارد. عرفان و معنویت در آثار او نقشی محوری دارد، اما از سیاست و اجتماع نیز غافل نمی‌ماند. هنر در نظر او ابزاری برای تغییر و تحول است، نه صرفاً سرگرمی و تفریح. شهید آوینی، دریچه‌ای نو به سوی فهم عمیق‌تر مفاهیمی چون انقلاب اسلامی، جهاد، شهادت، هنر، عرفان، ظلم، استکبار، عدالت، معنویت، انسان، هویت، مدرنیته، جهانی شدن و وظایف انسان مسلمان در عصر حاضر می‌گشاید. در ادامه، به برخی از مهم‌ترین محورهای اندیشه شهید آوینی می‌پردازیم: انسان‌شناسی: آوینی انسان را موجودی دو ساحتی می‌داند که در نبردی دائمی بین فطرت الهی و نفس اماره خویش قرار دارد. او معتقد است که هدف نهایی انسان، کمال و قرب الهی است و این امر جز از طریق جهاد با نفس و ایستادگی در برابر ظلم امکان‌پذیر نیست.

معرفت‌شناسی: آوینی معتقد است که معرفت حقیقی از طریق تجربه مستقیم و سلوک عرفانی حاصل می‌شود. او عقل را در کنار شهود و دل، ابزاری برای شناخت حقایق می‌داند.

فلسفه تاریخ: آوینی تاریخ را صحنه نبرد حق و باطل می‌داند و معتقد است که انقلاب اسلامی نقطه عطفی در تاریخ بشریت است که نویدبخش طلوع عصر ظهور می‌باشد.

نقد مدرنیته: آوینی مدرنیته را مکتبی اومانیستی و انسان‌محور می‌داند که معنویت و دین را از زندگی انسان حذف کرده است. او معتقد است که مدرنیته به بحران هویت

و پوچی در انسان معاصر منجر شده است.

هنر و رسانه: آوینی هنر را ابزاری برای تغییر و تحول و تربیت انسان می‌داند. او معتقد است که هنرمند متعهد باید در خدمت حق و حقیقت باشد و از هنر خود برای افشاگری ظلم و بیداری انسان‌ها استفاده کند.

جهاد و شهادت: آوینی جهاد را فریضه‌ای الهی برای دفاع از حق و حقیقت می‌داند و شهادت را بالاترین مقام انسانی قلمداد می‌کند. او معتقد است که شهدا چراغ راه بشریت و نماد ایثار و فداکاری هستند.

شهید آوینی با اندیشه ژرف و قلم توانای خود، گنجینه‌ای از آثار فاخر از خود به یادگار گذاشت.

ضرورت مطالعه آثار و
اندیشه‌های شهید آوینی

سفری به ژرفای معنا در
عصر حاضر

در هنگامه‌ای که جهان با سرعتی شگفت‌آور در حال گذر است و انسان‌ها در دریای موج اطلاعات و اندیشه‌ها غوطه‌ورند، نیاز به چراغ راه و قطب‌نمای فکری بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود. شهید سید مرتضی آوینی، از جمله چهره‌های نادر و فرهیخته‌ای است که همچون مناره نوری در این ظلمات، مسیر حقیقت و سعادت را به انسان‌های جویای معرفت نشان می‌دهد. ش

غواصی در اعماق وجود انسان با آوینی

مطالعه آثار و اندیشه‌های شهید آوینی، به مثابه سفری عمیق به ژرفای وجود انسان و هستی است. او با قلمی توانا و اندیشه‌ای ژرف، لایه‌های پنهان مفاهیمی چون عشق، ایثار، شهادت، عدالت، ظلم، انسانیت و حقیقت را می‌شکافد و مخاطب را به تأمل و تفکر در آن‌ها وامی‌دارد.

چرا آوینی؟

دلایل متعددی برای ضرورت مطالعه آثار شهید آوینی وجود دارد که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

معرفت عمیق دینی و فلسفی: آوینی از جمله معدود افرادی بود که در حوزه دین و فلسفه صاحب‌نظر بود. او با تسلط بر معارف اسلامی و اشراف بر مکاتب فلسفی مختلف، توانست دریچه‌ای نو به سوی فهم عمیق‌تر مفاهیم دینی و فلسفی بگشاید. رویکرد انتقادی به مدرنیته: آوینی مدرنیته را به مثابه یک جریان فکری و فرهنگی مورد نقد و بررسی قرار داد و نقاط ضعف و تناقضات آن را آشکار کرد. او معتقد بود که مدرنیته با تمرکز بر عقل ابزاری و اومانیزم، انسان را از معنویت و فطرت الهی خود دور می‌کند.

تبیین مفاهیم انقلاب اسلامی: آوینی از جمله نظریه‌پردازان برجسته انقلاب اسلامی بود که به تبیین ماهیت، اهداف و آرمان‌های این انقلاب پرداخت. او با نگاهی عمیق و ژرف، انقلاب اسلامی را حرکتی در جهت احیای ارزش‌های دینی و معنوی در جامعه بشری می‌دانست.

توجه به مقوله هنر و سینما: آوینی در حوزه هنر و سینما نیز صاحب‌نظر بود و نظریه‌های بدیعی در خصوص سینمای دینی و انقلابی ارائه کرد. او معتقد بود که سینما می‌تواند به مثابه ابزاری کارآمد برای انتقال مفاهیم عمیق دینی و فلسفی مورد

استفاده قرار گیرد.

سبک نگارش منحصر به فرد: آوینی قلمی شیوا و لحنی رسا داشت و از زبانی عمیق و پرمغز در نگارش آثار خود استفاده می‌کرد. نوشته‌های او سرشار از استعاره، تشبیه و نکات بدیع است که خواننده را مجذوب خود می‌کند.

مکتب آوینی

امروزه این نیاز احساس می‌شود که از آوینی و کارهایش برای نسل جدید بگوییم و منظومه فکری‌اش را برای جوانان رمزگشایی کنیم.

کتاب «توسعه و مبانی تمدن غرب» گواهی بر عمق شناخت او از غرب و تمدن غربی است و مستند «روایت فتح» گویای مرامنامه فکری و فلسفی او در قالب هنری است. در واقع «بیان معنوی در قالب هنری» و توجه مبنایی به «هویت» و «فرهنگ»، مانیفست فکری شهید آوینی را قوام می‌بخشد. او معتقد است «دین» و «ملیت» همچون دو بال هویتی ماست و یکی بدون دیگری، پرواز را برای ما ناممکن خواهد کرد.

برخورد «دردمندانه» و «درک‌مندانه» با جهان مدرن

«مواجهه فعالانه با پدیده‌های نوین» راه‌حل او برای گذر از چالش‌های دنیای مدرن و تکنولوژی جدید بود. به‌عنوان مثال در مقاله «انفجار اطلاعات» به موضوع «ماهواره» و رسانه‌های نوپدید می‌پردازد و عنوان می‌کند که به جای ستیز و انفعال در برابر تکنولوژی مدرن، «مواجهه مجاهدانه» را باید برگزید تا بتوان از ظرفیت‌های تکنیک مدرن برای پیشرفت جامعه استفاده کرد، چراکه معتقد بود امکان‌گرایز از فناوری‌های غربی وجود ندارد و این‌گرایزناپذیری باعث می‌شود تا ما «مواجهه فعالانه» با تمدن غرب داشته باشیم: «من به ولایت مطلق تکنیک معتقد نیستم. ولایت تکنیک یک حقیقت است؛ اما مقید نه مطلق»

شهید آوینی نقطه ضعف تمدن غربی را «فقر معنوی و فرهنگی» آن می‌دانست در حالی که «غنا معنوی و فرهنگی» ما را موتور پیشران تمدن ما معرفی می‌کرد که باعث می‌شود بتوانیم در برابر آنان حرفی برای گفتن داشته باشیم. تلاش او برای عملی کردن این نظر، به خلق آثار و آرایشی انجامید که اکنون ما بعد از ۳ دهه، وقتی آنها را بازخوانی می‌کنیم گویا برای تحلیل مسائل امروز ما نگاشته شده‌اند و هنوز هم می‌توانند برای چالش‌های امروز ما افق‌گشا باشند.

روی گشاده او به امور نو، جهان بینی وسیع او را به ما گوشزد می کند. این نگاه فراخ او به جهان اطرافش در مجموعه آثارش هم قابل بازشناسی است از جمله حلزون های خانه به دوش (جریان روشنفکری و انقلاب اسلامی)، آغازی بر یک پایان (انقلاب اسلامی و پایان انتظار)، رستاخیز جان (ادبیات، فرهنگ، رسانه)، فتح خون (روایت محرم)، آینه جادو (سه جلد شامل مقالات، گفت وگوها و نقدها و سخنرانی های سینمایی)، گنجینه آسمانی (گفتار متن فیلم های روایت فتح)، نسیم حیات (گفتار متن فیلم های مستند)، نامه ای به یک دوست قدیمی و...

او در آثارش سعی داشت راهی برای خودشناسی انسان امروز باز کند. به قول مصطفی عقاد، فیلمساز فقید سوری، «هنوز هم شهید آوینی بزرگترین روایتگر روزگار ماست.» برخورد دردمندانه و درک مندانه با جهان مدرن، ویژگی بارز مکتب آوینی است که ما امروزه برای گذر از چالش هایمان بشدت به آن نیازمندیم.

آنچه آوینی را آوینی کرد

آنچه آوینی را آوینی کرد «نکته گویی های بهنگام» اوست: «آنچه شهید آوینی سی سال پیش طرح کرده است برای امروز جامعه ما نکته قابل تأملی است. از نظر او، «دهکده جهانی» در نهایت به تهی شدن غرب از معنا و انحطاط آن منتهی می شود و احتمالاً به همین دلیل است که شهید آوینی از تحولات و چرخش های روزگار خود خشنود است؛ چراکه معتقد است این سرعت و شتاب تحولات در نهایت به انحطاط غرب خواهد انجامید. هر چند که امروز این فهم (یعنی تهی بودن غرب) به سطوح عامه جامعه هم منتقل شده است اما در زمان شهید آوینی، رسیدن به چنین نکته ای، فهم دوری را طلب می کرد و از درک عمیق و شناخت درست او از مسائل زمانه اش گواهی می دهد.»

هنوز هم شهید آوینی بزرگترین روایتگر روزگار ماست

«هر آن بودگی» بزرگترین هنر انسان است که این هنر را شهید آوینی به تمام و کمال به کار گرفت و «حضور بهنگام در میدان» می تواند میراث فکری و فرهنگی او برای نسل امروز ما باشد.

اغلب مرتضی آوینی را به واسطه سینما و مستندهای «روایت فتح» می شناسند اما «روایت پیشرفت» او و نسخه ای که برای توسعه و پیشرفت جامعه اسلامی در نظر داشت هم در مکتب فکری اش یافت می شود که هنوز برای نسل جدید برخی ابعاد آن ناشناخته است.

منزلت «حق» و «خلق» در مکتب آوینی

هنر شهید آوینی بر اصول فکری استوار بود که باعث می‌شد، خروجی آثارش «هنر متعهد» و «هنر انقلابی» شود. از همین‌رو است که سال‌روز شهادتش را در تقویم ما «روز هنر انقلاب اسلامی» نام‌گذاری کرده‌اند. از نظر او، هنرمند اساساً متعهد است یا متعهد به امر الهی یا متعهد به امر شیطانی است. خود او با تعهدی که به ولایت الهی داشت به عنوان هنرمندی متعهد شناخته می‌شد که دو اصل «معنویت» و «انسانیت» را محور افکار و آثار خود قرار می‌داد و با در نظر گرفتن «حق» در کنار «خلق» منش فکری-فرهنگی را اصالت بخشید که هنوز بعد از گذشت ۳۱ سال از شهادت او، غبار تاریخ بر مکتب فکری او ننشسته و می‌تواند میراثی گرانبها برای نسل امروز ما باشد.

هنری که شهید آوینی به آن متعهد بود هنری است که انقلابی در «حال و قال و کردار» انسان معاصر ایجاد می‌کند و رابطه و نسبتش را با حق و خلق تبیین و تنظیم می‌کند. از این‌رو، در نگاه شهید آوینی «طی طریق درست» قطب‌نمای هنرمند متعهد می‌شود.

ایستادن در مرز میان روشنفکران و سنت‌گرایان

ویژگی بارز شهید آوینی «تحول‌گرایی» او بود چنانکه نه در اردوگاه روشنفکران می‌نشست و نه در مسلک سنت‌گرایان هضم می‌شد. همین مشی تحول‌خواهانه او باعث شد مرز روشنی با روشنفکران و سنت‌گرایان افراطی زمانه خود پیدا کند. از همین‌رو بود که بسیاری از مدعیان فکری و فرهنگی زمانش، مشی نظری و عملی او را برنمی‌تافتند و به صف منتقدانش می‌پیوستند.

برخی بر این باورند که آرا و نظرات شهید آوینی بسیار متأثر از مکتب فکری شهید مطهری است و گروهی هم هستند که بیش از همه او را به مرام فکری سیداحمد فردید نزدیک می‌بینند؛ بویژه آنجا که به نقد غرب و نقد دستاوردهای غرب می‌پردازد. اما باید در نظر بگیریم که شاید نگاه فردید و آوینی به غرب، یک آبشخور فکری داشت اما نوع نقدشان به غرب متفاوت بود. فردید به‌طور بنیادین در مقام نقادی غرب برمی‌خاست اما شهید آوینی بر این باور بود که به جای اینکه از اساس غرب را نفی و رد کنیم باید با آن «مواجهه فعالانه» داشته باشیم. او به دنبال الگویی بود که انسان امروز بدون اینکه گرفتار تکنیک‌زدگی شود از جهان تکنیک بهره‌مند شود و به عالم اسلامی

گذر کند. شاید به خاطر همین جنس از دغدغه‌هایش بود که او را «متفکر دوران گذار» خوانده‌اند.

پیوند «نظر» و «عمل» در سلوک فرهنگی شهید آوینی

پیوند بین «نظر»، «عمل» و «مردم» در سلوک فرهنگی شهید آوینی آنچنان برجسته بود که موجب وجه تمایز او با دیگر هم‌مسلمانان می‌شد. او سعی داشت از رهگذر هنر، تفاوت حق از باطل را برای مخاطبش آشکار کند؛ چون معتقد بود به واسطه هنر و فرهنگ می‌توان مردم را از «دولت اسلامی» به «جامعه اسلامی» گذر داد.

بُعد نظری- فکری شهید آوینی وقتی «سردبیر ماهنامه سوره» بود، برجسته‌تر است؛ آنجا که در سرمقاله‌هایش به مقابله با جریانی می‌رفت که سعی داشت جامعه را از تفکر اسلامی و فرهنگی دینی تهی کند. او در قامت یک روزنامه‌نگار، تلاش داشت جبهه رسانه‌ای را شکل دهد که حافظ و تقویت‌کننده رویکرد انقلابی در جامعه باشد.

مانیفست آوینی: «بیان معنوی در قالب هنری»

شهید آوینی با شناختی که از فلسفه و هنر غرب داشت، به آفات دانش مدرن و نقاط ضعف آن واقف بود. بنابراین توانست با ادبیاتی مدلل و البته در قالب هنری و فکری آسیب‌های آن را به جامعه بشناساند، بدون اینکه ضدیتی با آن داشته باشد. همین مواجهه آگاهانه با فرهنگ و تمدن غرب «ماندگاری در تاریخ معاصر ما» را سهم او و آثارش کرد.

آثار

شهید آوینی

آثار شهید آوینی را می‌توان به دو دسته کلی تقسیم کرد: آثار مکتوب: شامل کتاب‌ها، مقالات و یادداشت‌هایی است که در حوزه‌های مختلفی چون دین، فلسفه، هنر، انقلاب اسلامی و سینما نوشته شده‌اند. آثار تصویری: شامل مجموعه مستندهای روایت فتح و فیلم‌های کوتاه دیگری است که توسط ایشان کارگردانی شده‌اند.

اثار مکتوب

توسعه و مبانی تمدن غرب

این کتاب، طی سال‌های ۱۳۶۴ تا ۱۳۶۶ به صورت سلسله مقالاتی با عنوان کلی «تحقیقی مکتبی در باب توسعه و مبانی تمدن غرب» در ماهنامه جهاد به چاپ رسید. نویسنده ابتدا در این اثر در جواب اینکه چرا ما باید توسعه پیدا کنیم، برخی پاسخ‌های رایج را مطرح و نقد می‌کند. او در ادامه به نسبت توسعه با اندیشه ترقی و تکامل و رشد به معنای قرآنی آن‌ها و فقر و عدالت اجتماعی می‌پردازد و در مقاله‌ای با عنوان «توسعه‌یافتگی، اتوپیای قرن حاضر» آرمان توسعه‌یافتگی را علت غایی حرکت‌های فردی و اجتماعی بشر جدید، معرفی می‌کند. بهشت زمینی عنوان فصل سوم کتاب است که با نگاهی به اقوال نویسندگان غربی، توسعه‌یافتگی را اتوپیای بشر امروز می‌داند. آوینی، مخاطب را با این پرسش مواجه می‌کند: «به راستی چرا در جوامع توسعه‌یافته، کار به عنوان شری واجب و امری مصدع تلقی می‌شود و در مقابل آن فراغت و تفریح و تفنن ارزشی مطلق پیدا کرده است؟» وی در ادامه سؤال، علت از هم پاشیدگی خانواده‌ها در ممالک توسعه‌یافته و اصطلاحاً پیشرفته را مطرح می‌کند و به تبیین نسبت آن با توسعه‌یافتگی می‌پردازد. نویسنده، حضور بلامنازع اقتصاد در زندگی بشر امروز را مهم‌ترین علت تن دادن انسان به تخریب طبیعت و آلودگی رادیواکتیو دانسته و در همین راستا در مقاله‌ای با عنوان «نظام سیاره‌ای اقتصاد» به نحوه حاکمیت شیطانی دیکتاتورهای اقتصادی در قالب شرکت‌های چند ملیتی پرداخته است. آخرین فصل کتاب با عنوان ترقی یا تکامل نیز به طرح این سؤالات می‌پردازد: چرا رنسانس و در پی آن انقلاب صنعتی در غرب پیش آمد؟ لوازم تاریخی یک چنین تحولی چه بود و چگونه همه این لوازم به یک باره در غرب، جمع آمد و موجب تولد و رشد و اشاعه جهان شمول به این تمدن شد؟

آینه جادو (جلد ۱: مقالات سینمایی)

آینه جادو اولین کتاب منتشر شده به قلم سید مرتضی آوینی است که توسط خود او و در زمان حیاتش (۱۳۷۰) جمع‌آوری و تنظیم شده است. موضوع کتاب، سینماست. مقالاتی که در کتاب گرد آمده‌اند پیش از آن در فصلنامه فارابی و ماهنامه سوره به چاپ رسیده بودند؛ اما انتشار هم‌زمان آن‌ها توجه اهل نظر را به مضامین نامتعارف این کتاب جلب کرد. در واقع انتشار آینه جادو از این بابت اتفاق ویژه‌ای به شمار می‌آید که از ابتدای تاریخ سینمای ایران تا سال‌های پس از پیروزی انقلاب، تأملاتی از این دست درباره سینما، توانایی‌ها و تأثیراتش به مثابه یک هنر تکنولوژیک غربی و نسبتش با هویت ایرانی و اسلامی طرح نشده بود و مقالات و کتاب‌های مهم ادبیات سینمایی کشورمان عموماً با گرتة برداری از آرا و عقاید غربی شکل گرفته‌اند.

آینه جادو (جلد ۲: نقدهای سینمایی)

این کتاب، در بردارنده تمامی نقد فیلم‌هایی است که سید مرتضی آوینی در فاصله سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ نگاشته؛ به اضافه‌ی دو، سه مقاله سینمایی دیگر که در همین مجموعه قرار گرفته است. نقد فیلم‌های چاپ شده در این کتاب عموماً یادداشت‌هایی هستند که مؤلف، پس از دیدن فیلم‌های دوره‌های مختلف جشنواره فجر به عنوان گزارشی از وضعیت عمومی سینمای ایران در ماهنامه سوره و گاهنامه سوره سینما به چاپ رسانده بود؛ آخرین مقاله کتاب که مفصل هم هست تنها تک نگاری نوشته شده توسط شهید آوینی است که به طور کامل یک فیلم‌ساز کلاسیک معتبر سینمای جهان را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این مقاله، با عنوان عالم هیچکاک، تفسیری جامع و استثنایی درباره ویژگی فیلم‌های آلفرد هیچکاک و مفهوم گناه، ترس، وسوسه و معما در آثار اوست.

آینه جادو (جلد ۳: گفت‌وگوها، سخنرانی‌ها و مقالات سینمایی)

در مقاله‌ی ابتدای کتاب با عناوین سینما و مردم و کدام سینما، به طرح مباحثی جدی درباره اهمیت مخاطب در سینما و بی‌اعتنایی سینمای روشنفکری به مقوله جذابیت می‌پردازد. سپس به مخاطب می‌رسیم که حاوی متن سخنرانی مؤلف در سمینار بررسی سینمای پس از انقلاب و پاسخ‌های کتبی به نامه‌های اعتراض‌آمیزی است که در همان سمینار خطاب به سخنران نوشته شده بودند. این پرسش و پاسخ‌ها، علاوه بر آنکه جذاب‌اند نوعی جمع‌بندی آخرین عقاید آن شهید درباره سینما، روشنفکری عرفان‌زدگی

و هنر مدرن محسوب می‌شوند. سینما، هنر محض نیست و سینما، تکنولوژی و ساختار هویتی برای انسان نو، دو گفت‌وگو با آوینی هستند. مقاله تکنیک در سینما، که آخرین مقاله بخش اول کتاب است، یکی از آخرین نوشته‌های سینمایی مرتضی آوینی به شمار می‌آید و نوعی فتح باب برای طرح مباحثی جدید و شاید طرح اولیه نگارش آینه جادویی دیگر باشد. سه مقاله‌ی نگاهی دوباره به روایت فتح، واقعیت در سینمای مستند و یک تجربه ماندگار از آن جهت که به نحوه ساختن مجموعه برنامه‌های روایت فتح می‌پردازد، دارای وحدت موضوع هستند. چهار مقاله پایانی کتاب نیز به چهار موضوع مختلف می‌پردازد: جایگاه فیلم کوتاه در سینمای ایران، درباره سینمای کودکان، سینما و هویت دینی دفاع مقدس و گزارشی شتاب‌زده از سینمای پاکستان

آغازی بر یک پایان

آغازی بر یک پایان، شامل مجموعه مقالاتی است با موضوع انقلاب اسلامی که در چهار بخش تنظیم شده است. بخش نخست به امام خمینی (ره) و ولایت فقیه اختصاص یافته است. بخش دوم که شامل شش مقاله است، مسائل فرهنگی و اجتماعی مبتلا به انقلاب و نظام اسلامی را طرح و بررسی می‌کند. ویژگی‌های انقلاب اسلامی در نسبت با سایر انقلاب‌های اخیر، بررسی راهکارهای مقابله انقلاب اسلامی با فرهنگ یک پارچه و فراگیر غربی دعوی تاریخی جدایی دین از سیاست؛ بی‌اساس دانستن غیرعلمی بودن مدیریت فقهی از جمله موضوعات مقاله این بخش است. بخش سوم کتاب نیز دو مقاله در مورد بوسنی و هرزگوین است. بخش چهارم در پنج مقاله به وضعیت معنوی جهان معاصر و حرکت باطنی انقلاب اسلامی در آن می‌پردازد.

رستاخیز جان

رستاخیز جان، از میان مجموعه مقالاتی که در سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۱ در حوزه هنر و ادبیات و فرهنگ نگارش یافته و در مطبوعات به چاپ رسیده‌اند، گزینش شده است. این کتاب، شامل چهار بخش است. بخش اول به ادبیات و زبان فارسی اختصاص یافته است. بازخوانی خطابه آلبر کامو، نویسنده فرانسوی، بعد از دریافت جایزه نوبل ادبیات سال ۱۹۵۷ و مقاله رمان و انقلاب اسلامی (میلان کوندرا) بهانه ورود به بحث نسبت رمان و انسان معاصر از جمله آن‌هاست. بخش دوم کتاب، سه مقاله در حوزه فرهنگ را در خود جای داده است. مقاله اول یادداشتی است ناتمام در باب هویت و حقیقت انسان که سه روز پیش از شهادت به سردبیر محترم فصلنامه نامه فرهنگ سپرده شده بود و نویسنده در آن به چیستی سنت و نسبتش با تفکر، می‌پردازد و با

گوشه چشمی به آرای هایدگر، کوجیتوی مشهور دکارت (فکر میکنم، پس هستم) را به صورت هستم، پس فکر می‌کنم، در می‌آورد. تهاجم فرهنگی، همه گیر شدن رسانه‌های جمعی نظیر ویدئو و ماهواره، وضع تئاتر در مواجهه با سینما، از دیگر موضوعات این مجموعه مقاله است.

فردایی دیگر (مجموعه مقالات)

فردایی دیگر، مجموعه چند مقاله است و از آن حیث که نویسنده، گلچینشان کرده، حائز اهمیت‌اند. از لحاظ موضوعی نیز، گرچه مقالات به ظاهر پراکنده می‌نمایند، اما می‌توان آن‌ها را در دو بخش دسته‌بندی کرد: بخش نخست، مجموعه سه مقاله است که به فهم و تفسیر عالم غربی در وجوه گوناگون آن پرداخته؛ بخش دوم، از چهار مقاله با موضوع شعر، تشکیل شده است و در آن عالم اشراقی و دینی که در این عرصه از ادبیات جلوه‌گر است، تبیین شده؛ به خصوص بخش عمده آن به تأویل و تفسیر اشعار عرفانی امام خمینی (ره) تعلق دارد.

فتح خون (روایت محرم)

فتح خون در ۱۰ فصل در محرم سال ۱۳۶۶ نوشته شده است؛ از هنگام شهادت امام حسن مجتبی (ع) در چهل و نهمین سال هجرت رسول الله تا دهم محرم ۶۱ هجری. عجیب است که نوشته با شهادت عباس بن علی (ع) - شاید - نیمه تمام مانده است. آیا بیان شهادت حسین بن علی (ع) تا این حد دشوار بوده است؟ فتح خون دوباره است؛ پاره‌ای به بیان وقایع و حوادث تاریخ ظاهری جهان می‌پردازد و پاره‌ای دیگر از زبان یک راوی، زمان را وا می‌نهد و کثرات آن را نادیده می‌گیرد تا شاید عالم را آن گونه که نزد خالق آن است، ببیند؛ فارغ از زمان و مکان.

انفطار صورت

کتاب انفطار صورت شامل شش مقاله همراه با دو یادداشت ناتمام درباره هنرهای تجسمی است؛ مقالاتی که نگارنده کتاب، پیش‌تر آن‌ها را با نام مستعار سجاد شکیب در ماهنامه هنری سوره حوزه هنری به چاپ رسانده و دو یادداشت ناتمام انتهایی که از میان دست نوشته‌های منتشر نشده ایشان انتخاب شده است. دید کلی‌ای که بر تمام مقالات کتاب سایه انداخته، نگاهی تأویلی بر هنرگرافیک مبانی سیر تاریخی و ماهیت آن است.

گنجینه آسمانی (متن گفتارهای مجموعه مستند)

آثار مرتضی آوینی در حوزه فیلم‌سازی مستند به حدود ۱۷۰ برنامه می‌رسد. روایت فتح تعداد ۶۳ برنامه از این مجموعه را تشکیل می‌دهد که از ابتدای عملیات والفجر ۸ در زمستان سال ۱۳۶۴ شروع می‌شود و تا پایان جنگ تحمیلی در تابستان سال ۱۳۶۷ ادامه پیدا می‌کند، اما گنجینه آسمانی که متن گفتارهای فیلم‌های مجموعه روایت فتح است، متن گفتارهای چند برنامه دیگر را نیز در خود دارد.

نسیم حیات

نسیم حیات گفتار متن برنامه‌های تلویزیونی‌ای را در بر می‌گیرد که شهید آوینی بعد از رحلت حضرت امام در فاصله سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۱ ساخته و یا صرفاً متن آن‌ها را نوشته است. غالب نوشته‌های این مجموعه به تحولاتی می‌پردازد که با ظهور حضرت امام خمینی و گسترش انقلاب اسلامی ایران در جهان‌گشایش افق‌های تازه‌ای را در تاریخ بشر امروز بشارت می‌دهد. متن دو برنامه هفت‌قسه از بلوچستان و گم‌گشته‌های دیار فراموشی که سید مرتضی آوینی در یکی، دو سال اول بعد از پیروزی انقلاب ساخته (برای تکمیل مجموعه) در این مجموعه گنجانده شده است.

حلزون‌های خانه به دوش

کتاب حلزون‌های خانه به دوش، شامل ۱۲ مقاله است که پیش‌تر در ماهنامه سوره به چاپ رسیده‌اند. مقالات این کتاب، حول مضمون نسبت جریان منورالفکری با انقلاب اسلامی در حوزه فرهنگ و هنر و مطبوعات دور می‌زند. اغلب این مقالات در نقد مطالب منتشر شده در مطبوعات به نگارش درآمده‌اند. کدام عرفان، مقاله اول کتاب است و به عارنمایی و عرفان دروغین می‌پردازد. مقاله دوم پیرامون نظرخواهی مفصل ماهنامه دنیای سخن از برخی نویسندگان و منورالفکران است. با این پرسش که تلقی شما از معاصر بودن چیست؟ «آفات غرض‌ورزی» به این اشاره دارد که هنر دینی در این روزگار حتی در میان ما مصداقی ندارد. مقاله‌ی وقتی روشنفکران وارث انقلاب می‌شوند، در مورد سخنان نقی مدرس در مورد سلمان رشدی و فتوای تاریخی حضرت امام است. حلزونه‌ای خانه به دوش، مقاله‌ای است در حاشیه مقاله نادیده گرفتن غرور ملی به قلم منصورکوشان در دفاع از نسل سوم نویسندگان و هنرمندان است. آوینی قصد کرده از مقاله نشریه گردون، دریابد که تعبیر نسل سوم یعنی چه و این جماعت سخنشان چیست.

امام و حیات باطنی انسان

مجموعه چند مقاله است در مورد امام خمینی (ره). «دهه شصت و امام خمینی» و «امام و حیات باطنی انسان» دو مقاله‌ای هستند که به موقع و مقام امام خمینی در تاریخ معنوی و حقیقی بشر که همان تاریخ انبیاست، می‌پردازند. «هنر، تاریخ و میثاق ولایت» نیز مقاله‌ای است در نسبت میان هنر و غایات و اهداف انقلاب اسلامی. «فراق یار نه آن میکند که بتوان گفت» و «داغ بی‌تسلی»، سوگ نوشته‌ای پس از رحلت امام‌اند. چند سوگ‌سرود از شهید آوینی نیز در انتهای کتاب آمده است.

مرکز آسمان

یکی از تکنگاری‌های ادبی نویسنده است که پیش از این در جایی به چاپ نرسیده بود. ارزش‌های ادبی و عرفانی موجود در این نوشته و نیز قابلیت‌های تصویری آن ناشر را بر آن داشت تا آن را به صورت اثری مستقل و مصور به چاپ برساند. با من سخن بگو دوکوهه (گفتار متن برنامه روایت فتح)

گفتار متن یک برنامه دو قسمتی است؛ حاصل سفری چندروزه در ایام نوروز سال ۱۳۶۸ (اولین نوروز در دوکوهه پس از پایان جنگ) و غم غربتی که از سکون فراگیر پادگان از پی سال‌ها شور و حماسه بر دل نگارنده، چنگ انداخته است.

سفر به سرزمین نور

این کتاب، سفرنامه حج سید مرتضی است که در ۳۲ صفحه در سال ۹۳ منتشر شده است. کتاب، در قالب قطعه‌های ادبی به رشته تحریر درآمده است.

آثار تصویری

مجموعه مستند «روایت فتح»

- این مجموعه از مشهورترین آثار آوینی است که به روایت رشادت‌های رزمندگان در جنگ ایران و عراق می‌پردازد.
- سبک منحصربه‌فرد او در روایت، ترکیب تصاویر واقعی نبرد با تحلیل‌های عمیق معنوی و انقلابی، این مستندها را از آثار معمول جنگ متمایز می‌کند.

- برخی از قسمت‌های شاخص:
- «فتح خون» (درباره‌ی عملیات کربلای ۵)
- «حلزون‌های خانه‌به‌دوش» (نگاهی به زندگی رزمندگان در جبهه)
- «با من طلوع کن» (مروری بر ایثار و شهادت)

مستند «شهری در آسمان»

- درباره‌ی مقاومت مردم خرم‌شهر در دوران دفاع مقدس است.
- این اثر به‌صورت نمادین، سقوط و بازپس‌گیری خرم‌شهر را روایت می‌کند.

مستند «تپه‌های سبز»

- نگاهی به عملیات والفجر ۸ و آزادسازی فاو دارد.
- در این مستند، آوینی به‌جای تمرکز صرف بر صحنه‌های نبرد، به روحیه‌ی معنوی رزمندگان می‌پردازد.

مستند «سراب»

- نقدی بر فرهنگ مصرف‌گرایی و غرب‌زدگی پس از جنگ است.
- آوینی در این اثر، تضاد بین ارزش‌های انقلاب و گرایش‌های مادی جامعه را بررسی می‌کند.

فیلم‌های کوتاه و گزارش‌های ویژه

- آوینی در طول جنگ، علاوه بر مستندهای بلندی مثل «روایت فتح»، ده‌ها فیلم کوتاه، گزارش ویژه و مستندهای میدانی از جبهه‌های جنگ تهیه کرد که بسیاری از آن‌ها کمتر شناخته شده‌اند، اما از نظر محتوا و سبک روایی بسیار ارزشمندند.

شهید آوینی با نگاهی جامع و پیش‌رو، توانست گفتمان انقلاب اسلامی را در عرصه‌ی رسانه و هنر به‌صورت ملموس تبیین کند. امروز نیز با الهام از اندیشه‌های او می‌توان به مقابله‌ی هوشمندانه با جنگ نرم دشمن پرداخت و هنر و رسانه را به ابزاری برای ساختن جامعه‌ای مبتنی بر ارزش‌های اسلامی تبدیل کرد. به‌عبارتی، آوینی نه تنها یک چهره‌ی تاریخی، بلکه الگویی زنده و کاربردی برای اصحاب فرهنگ و رسانه در نظام اسلامی است.